

УДК [94(100):008]“1914/1918”

*Олександр СИЧ***ЦИВІЛІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ**

Розглянуто цивілізаційні аспекти походження та наслідки Першої світової війни, а також її роль у трансформації засад європейської цивілізації в ХХ столітті.

Ключові слова: Перша світова війна, цивілізаційна криза європейського суспільства, наслідки війни, криза лібералізму, занепад європоцентризму, морально-духовна криза.

У 2014 р. відзначаємо зловісний ювілей – сторіччя від початку Першої світової війни. До цієї дати відкрито нові пам’ятники, проведено низку різноманітних заходів, насамперед, наукових конференцій, опубліковано дуже багато книжок і статей, створені численні документальні фільми та теле- й радіопередачі, оприлюднено ставлення до неї всіх провідних політичних діячів. Це свідчить, що подія сторічної давнини продовжує хвилювати й сьогодні, змушує знов і знов повертатися до осмислення її витоків, походження, характеру, значення й наслідків. Обговорення зазначених аспектів набуває особливої актуальності саме тепер, коли багатьом видається, що Європа, як і 100 років тому, наближається до кризи, вельми подібної до кризи 1914 року.

У дискусіях, які точаться навколо питань історії “Великої війни”, як називали її сучасники, на думку автора, є два ключових питання.

Перше з них: чому війна, яка починалася взагалі-то як звичайна, навіть локальна, перетворилася на катастрофу світового масштабу? Мабуть, одним із перших відчув і оцінив катастрофічність катаклізму, що почався, відомий французький письменник і громадський діяч Ромен Роллан, який вже на початку серпня 1914 р. зробив у щоденнику такий запис: “Я спустошений. Хотілося б померти. Це жахливо – жити серед цього божевільного людства й безсило спостерігати руйнування цивілізації. Ця європейська війна – найстрашніша історична катастрофа за останні століття, це крах наших найсвятіших надій на людське братерство”¹.

Друге – полягає у визначенні місця та ролі цієї війни в контексті історії ХХ ст. Після її закінчення світ вступив в абсолютно іншу добу, відбулися грандіозні зміни в усіх сферах життя. Відомий німецький журналіст, який довгий час очолював впливову газету “Штутгартер Цайтунг”, Оскар Ференбах писав: “Щоби зрозуміти ХХ століття, треба спершу усвідомити суть першої світової війни, що визначила наступний перебіг подій”². Якимось одним із патріархів американської дипломатії та

¹ Rolland R. Das Gewissen Europas. Tagebuch der Kriegsjahre 1914–1919. Aufzeichnungen und Dokumente zur Moralgeschichte Europas in jener Zeit / R. Rolland. – Berlin, 1983. – Band 1: Juli 1914 bis November 1915. – S. 36.

² Ференбах О. Крах и возрождение Германии. Взгляд на европейскую историю XX века / О. Ференбах. – Москва, 2001. – С. 8.

політології Джордж Кеннан, виступаючи з лекцією, зауважив: все, що відбулося в світі в ХХ столітті, вийшло з Першої світової.

Мета нашої розвідки – показати, що війну 1914–1918 рр. слід розглядати як подію, яка належить до явищ цивілізаційного порядку, тобто була набагато складнішим і багатограннішим за своїм історичним змістом феноменом, ніж, власне, війна.

Почнемо з того, що Перша світова війна докорінно відрізнялася від усіх попередніх воєн не тільки масштабами, запеклістю військових дій, мільйонними жертвами, але й своїми підсумками та наслідками, які не обмежилися традиційними після закінчення звичайних війн територіальними переділами, зміною кордонів, виплатою контрибуцій тощо. Вони виявилися настільки глибокими й далекосяжними, що відбилися практично на всіх сторонах життя суспільства, або змінили саме суспільство, яке вступило в нову добу свого буття. Післявоєнні ціннісні настанови принципово відрізнялися від тих, що визначали обличчя європейської цивілізації впродовж попередніх принаймні 100 років. Невипадково, що в останній час серед істориків набуває все більшого визнання точка зору всесвітньовідомого британського вченого Еріка Хобсбаума про те, що саме Першою світовою війною закінчилося “довге” ХІХ ст. й власне почалося ХХ ст. зі всіма його раніше немислимими для людини й людства випробуваннями, нещастями й духовними катастрофами. З висоти нашого сьогодення чітко усвідомлюємо, що “Велика війна” справді стала вододілом, межею, за якою загальний вектор розвитку європейської цивілізації різко змінив свою спрямованість. Внаслідок війни в її організмі виникли якісно нові явища, які суттєво вплинули як на зміст, так і на загальну динаміку її розвитку. Особливо бурхливими виявилися перші два десятиліття після війни. Не дивно, що цей період часто називали “добою війн і революцій”. Відомий письменник-фантаст Герберт Уеллс влучно й водночас образно охарактеризував стан тодішнього європейського суспільства: “Світ західноєвропейських цивілізацій у перші роки після закінчення світової війни нагадував людину, якій надто недбало зробили життєво важливу хірургічну операцію й яка ще достеменно не знає, чи житиме вона або ж незабаром впаде і помре. Це був вражений і приголомшений світ”³.

Варто також пам’ятати, що світова війна 1914–1918 рр. почалася саме в лоні європейської цивілізації, будучи, за висловом одного з сучасних дослідників, “міжособною війною цивілізованих націй”⁴. Вона вибухнула тоді, коли все виразніше виявлялися ознаки її системної кризи, яка постійно посилювалася, охопивши всі найважливіші сфери життя європейського суспільства. Перехід на індустріальну стадію розвитку був, з одного боку, видатним досягненням цієї цивілізації, бо дозволив їй очолити суспільний прогрес, але, з другого боку, породив явища та процеси, що почали руйнувати її фундаментальні гуманістичні цінності, загрожуючи переродженням, тобто втратою її цивілізаційних основ. Світова війна довела цю кризу до небезпечної межі, поставивши на порядок денний питання про подальшу долю західного світу, який, як тоді здавалося багатьом інтелектуалам, наближався до своєї загибелі.

Невипадково також, що саме в цей час на політичну арену виходять сили (перш за все фашизм і комунізм), які пропонували альтернативи західному шляху

³ Уэллс Г. Очерки истории цивилизации / Г. Уэллс. – Москва, 2004. – С. 884.

⁴ Осборн Р. Цивилизация. Новая история Западного мира / Р. Осборн; [пер. с англ. М. Колопотина]. – Москва, 2008. – С. 643.

розвитку, заперечуючи цінності ліберально-капіталістичного суспільства. Ця обставина пояснює, чому в міжвоєнний період “основним змістом європейської політики зробилися спроби ліберальної демократії, що слабшала, витримати подвійний натиск фашизму та комунізму”⁵.

Традиційно війну 1914–1918 рр. розглядають як апофеоз доволі тривалого протиборства держав, об’єднаних у військово-політичні блоки, які вирішили у такий спосіб розв’язати територіальні, колоніальні, економічні суперечки, що загострилися між ними на початку ХХ ст. Погляд на цю подію крізь призму цивілізаційного підходу до пізнання історії дозволяє трактувати її у більш широкому соціальному контексті, а саме як зіткнення двох моделей розвитку європейського суспільства, подальше співіснування яких в рамках однієї цивілізаційної (європейської) системи на тому історичному етапі (остання чверть ХІХ – початок ХХ ст.) виявилось неможливим. Першу модель, яку можна назвати західноєвропейською (або ліберально-демократичною), уособлювали Франція та Велика Британія (під час війни на їхньому боці виступили цивілізаційно близькі їм США), другу – центральноєвропейською (або військово-авторитарною чи консервативно-монархічною), яку представляли дві імперії – Німеччина і Австро-Угорщина. Фактично протистояння цих моделей, щоправда у дещо зміненому вигляді, продовжилось й в роки Другої світової війни.

Ретроспективний погляд на історичну спадщину Першої світової війни свідчить, що вона зумовила багато надзвичайно масштабних подій, процесів і явищ, які безпосередньо впливали на цивілізаційні характеристики тодішнього суспільства.

Як відомо, в результаті війни стався розпад відразу чотирьох імперій, що спричинило радикальну зміну політичної карти світу та формування нової моделі міжнародних відносин, яку називали Версальською. Однак на відміну від попередніх міжнародних моделей – Вестфальської чи Віденської (або т. зв. “європейського концерту”), нова міжнародно-політична архітектура виявилася нетривкою й короткочасною, бо стан міжнародних відносин (та й не тільки їх) незабаром почав визначати вагоміший чинник, який виник у ті ж буремні роки. Маємо на увазі розкол світу на дві антагоністичні соціально-економічні та політичні системи, які передбачали істотно відмінні один від одного шляхи цивілізаційного розвитку. Протиборство цих двох систем визначило головні параметри світового розвитку впродовж ХХ ст. аж до початку 1990-х років.

Загальновідомим є факт, що одним із прямих підсумків Першої світової стало створення нових національних держав у Центрально-Східній Європі, які й сьогодні залишаються суб’єктами світової політики, економіки та історії. Але чомусь поза увагою залишається один дуже важливий аспект процесу державотворення в цьому регіоні. Адже після здобуття права на розбудову власної державності, перед народами новостворених країн постало справді доленосне питання про вибір форми суспільно-політичного устрою та економічної системи, а отже, й напрям подальшого розвитку. Це була, по суті, проблема цивілізаційного вибору між існуючими на той час основними моделями суспільного розвитку, про які йшлося вище (щоправда, в цей час виникла ще одна модель – комуністична, або радянська). На Паризькій мирній конференції представникам національних рухів цього регіону державами-переможцями у Першій світовій війні було наполегливо запропоновано (як необхідна умова міжнародного

⁵ *Осборн Р.* Цивілізація... – С. 651.

визнання їхньої національної державності та надання фінансової, військової та іншої допомоги) ліберально-демократичну модель суспільного розвитку. Її запровадження в молодих державах Центральної та Східної Європи створювало умови для початку чи прискорення (залежно від країни) процесу модернізації соціально-економічних відносин, демократизації політичної культури, духовного життя тощо. Якби процес був успішно реалізований, це означало б зміну парадигми цивілізаційного розвитку всього центрально-східноєвропейського регіону⁶.

Перша світова війна не тільки знищила світовий порядок, який існував до її початку, але й змінила цивілізаційну парадигму світу, започаткувавши занепад такого феномена, як європоцентризм. У добу Нового часу Європа стала епіцентром економічного, політичного, соціального, інтелектуального та технологічного поступу людства. Саме західноєвропейський культурно-історичний тип розвитку, який характеризувався особливим динамізмом, вперше в історії створив індустріальне суспільство. Вражаючі досягнення у різних сферах життя дали йому можливість протягом чотирьох століть бути лідером у царині суспільного прогресу й визначати магістральні напрямки та форми світового розвитку, а його цивілізаційний досвід переймався – добровільно чи під тиском – іншими країнами та регіонами. Однак після “Великої війни” поширені в попередній період уявлення про європейську цивілізацію як найвище досягнення світової культури, що уособлює силу, добробут, інтелект і взагалі прогрес усього людства, були піддані серйозному сумніву й навіть тотальному запереченню. Автор цікавого дослідження про західну цивілізацію Роджер Осборн пише: “Перша світова війна поклала край вірі європейських націй у свою богом дану перевагу й «природний» прогрес; також вона показала безпідставність присвоєння ними морального права керувати іншими...”⁷. І народи інших континентів, насамперед колоній і залежних країн, відчули це і від сподівань на зміни у своїй долі з ласки європейських метрополій розпочали вперту боротьбу за покращення своєї долі, покладаючись на власні сили. А відомий британський історик Джон Кіган був ще категоричнішим, охарактеризувавши втрату Європою світового лідерства (яке перейшло в другій половині ХХ ст. до США) так: “Європа перестала існувати як центр світової цивілізації”⁸.

Автору вже доводилося писати про численні та далекосяжні підсумки і наслідки Першої світової⁹. Тому вкажемо лише на ті з них, які значною мірою змінили саме цивілізаційні параметри європейського суспільства в ХХ ст.

⁶ Див. докладніше: Сич О. Проблема цивілізаційного вибору в Центральній та Східній Європі: перша спроба / О. Сич // Україна–Європа–Світ. Серія: Історія, міжнародні відносини. – Тернопіль: В-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2009. – Вип. 2: Міжнародний збірник наукових праць. – С. 13–25; *Його ж.* Імперська спадщина versus демократії (до питання про еволюцію політичного ладу в країнах Центрально-Східної Європи в міжвоєнний період) / О. Сич // Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія. – Ужгород: В-во Ужгородського національного університету “Говерла”, 2011. – Вип. 27. – С. 103–111; *Його ж.* До питання про еволюцію політичного ладу в країнах Центрально-Східної Європи в міжвоєнний період / О. Сич // Суспільно-політична історія країн Європи в ХХ столітті. – Чернівці, 2011. – С. 132–150.

⁷ Осборн Р. Цивілізація. Новая история Западного мира. – С. 643.

⁸ Кіган Д. Первая мировая война / Д. Кіган. – Москва, 2002. – С. 551.

⁹ Див., напр.: Сич О. Підсумки та наслідки Першої світової війни / О. Сич // Перша та друга світові війни в історії людства (до 100-річчя початку Першої і 75-річчя початку Другої світових воєн): монографія. – Київ: ДП “НВЦ «Пріоритети””, 2014. – С. 65–80.

Величезні за своїми масштабами завдання мобілізації економіки на потреби воєнного виробництва, а після завершення війни здійснення конверсії призвели до небаченого раніше державного регулювання та планування економіки, регулювання трудових відносин, формування воєнно-промислових комплексів, прискореного розвитку загальнонаціональних інфраструктур, що визначило напрямок подальшої еволюції індустріального суспільства. Держава зразка XIX ст., розбудована згідно з постулатами лібералізму, з її вкрай обмеженими функціями, переважно зовнішньополітичного та правоохоронного характеру (держава – “нічний сторож”), залишалася в довоєнному минулому; закладалися підвалини соціальної держави, або “держави загального благоденства”. В європейському суспільстві відбувався структурний зсув: суспільство й держава мінялися місцями – перше поступалося місцем другому.

Зростання ролі держави й збільшення прерогатив вищої виконавчої влади (урядів) зумовило небачений ріст державного апарату, кількості чиновництва. Таку зміну ролі уряду та підпорядкованої йому бюрократичної системи деякі історики не без підстав назвали “адміністративною революцією”. Це означало, що з’явився досить чисельний прошарок людей, які перебрали на себе – в масштабах цілої країни – важливі адміністративні (управлінські, регулюючі, контролюючі) функції й почали безпосередньо впливати на розробку та прийняття державних рішень, значною мірою визначаючи зміст внутрішньої та зовнішньої політики своїх держав.

У внутрішньополітичному житті країн, які брали участь у війні, практично всюди змінився звичний політичний ландшафт. Такий соціальний прошарок, як спадкова аристократія, що століттями перебувала біля керма державного управління в європейських країнах, назавжди втрачає свої позиції в суспільстві. Відбулося партійно-політичне перегрупування, коли до числа т. зв. державних партій увійшли ті, які раніше перебували в опозиції існуючому ладу (соціалістичні й соціал-демократичні, а також такі, що представляли інтереси середніх класів). Ще одним наслідком війни й водночас новим чинником політичного життя стала політична соціалізація широких верств населення. Глибоке розчарування в традиційних, елітарних за своєю сутністю, інститутах влади, у формах конституційного правління класичного ліберального зразка спонукало маси людей вдаватися до прямих дій, вимагати прямої демократії, породжувало бажання створити органи прямого народовладдя й народоправства, а це, насамперед, передбачало боротьбу за республіку, за загальне виборче право (в тому числі для жінок), за визнання суб’єктами політичного життя масових робітничих і селянських організацій, за передачу парламентам права вирішення питань війни і миру тощо. Цими настроями й прагненнями пояснюється неабияка популярність ідеї Рад трудящих, що прийшла з революційної Росії. Однак вже незабаром стала явною суперечність між великим впливом мас на політичний процес і низьким рівнем їх загальної та особливо політичної культури. Результат цього – загроза руйнування самої демократичної системи, бо такі маси могли стати за деяких обставин легкою здобиччю різних авантюристів, політиканів популістського зразка, потенційних диктаторів, здатних маніпулювати настроями й бажаннями людей у власних цілях. Іспанський філософ Хосе Ортега-і-Гасет у своїй книзі “Повстання мас” першим вказав на можливі негативні наслідки такого феномена.

Війна не тільки призвела до небачених людських втрат і масштабних руйнувань, але й завдала страшного удару по морально-етичних нормах і світоглядних

орієнтирах європейського суспільства. Людське життя втратило свою цінність, що було основою гуманістичних засад, закладених ще в добу Відродження та Просвітництва. У культурній царині ліберально-гуманістичним ідеалам, які впродовж століть визначали обличчя європейської культури, був кинутий серйозний виклик з боку сил, що пропагували нові культурологічні вартості. Війна спричинила повну дегуманізацію суспільних відносин, змінивши звички й поведінку людей, зробила їх терпимими до насилля взагалі й до державних форм насильства зокрема, що, створило живильний ґрунт для появи тоталітарних режимів і тоталітарних ідеологій. Про це з тривогою писав італійський політичний і громадський діяч Фр. Нітті: “Мікроби ненависті, що отруїли все європейське життя, знизили культурний рівень молодого покоління та відвернули його енергію зі шляху творчих думок і прагнень. Ще небагато часу тому у молоді були шляхетні ідеали, тепер майже у кожній країні вона сповідує ідеали насильства. Підростає покоління, виховане війною, більше схиляється перед насильством, ніж перед справедливістю. Серед мільйонів загиблих на війні були ті, які жили великими ідеалами. Вони вірили, що борються за цивілізацію, вони не знали і не могли передбачити, що Європу наповнить дух варварства”¹⁰.

Варто нагадати, що ідеологія гуманізму була однією з найважливіших підвалин європейської цивілізації протягом попередніх чотирьох століть. І саме війна завдала по ній страшного удару. Ці негативні зміни у суспільній свідомості й настроях широких мас знайшли своє відображення й у мистецтві, найперше в поширенні такого його напрямку, як модернізм. Характеризуючи долю модернізму після “Великої війни”, канадський історик Модріс Екстейнс зазначив: “Потяг творити і потяг руйнувати помінялися місцями. Потяг руйнувати посилювався; потяг творити все більше і більше ставав абстрактним. Зрештою абстракції перетворилися в божевілья, і все, що залишилося, було зруйнування”¹¹.

Війна зумовила не тільки суттєві зміни в суспільній моралі, в настроях і поведінці людей, але й зруйнувала одну з головних інтелектуальних опор, на яких ґрунтувалася європейська цивілізація, – віру в могутність людського розуму і засновану на ній віру в прогрес. Після війни відчуття безвиході і навіть відчаю замінили віру людей в подальший поступ суспільства. Тому можна сказати, що війна змінила духовне життя Європи, зумовила справжню духовну кризу, яка не була подолана й у міжвоєнний період.

Отже, війна була водночас і породженням, і віддзеркаленням глобальної кризи європейської цивілізації, яка стала реальністю на межі XIX–XX ст. Більш того, вона, її результати й наслідки були проявом глибокої цивілізаційної кризи європейського суспільства, розривом у його порівняно плавному, еволюційному розвитку. “Ми бачимо в кожній країні розпад, ослаблення внутрішніх уз, виклик основним принципам, занепад віри, ослаблення надій на ті структури, від яких зрештою залежить існування цивілізованого общества”, – писав У. Черчилль¹².

Багатьом інтелектуалам, та й не тільки їм, здавалося, що війна струснула фундамент тодішньої європейської цивілізації, глибоко позначилася на менталітеті

¹⁰ Hummi Ф. Вырождение Европы / Ф. Нитти. – Москва; Петроград, 1923. – С. 139–140.

¹¹ Eksteins M. Rites of Spring. The Great War and the Birth of the Modern Age / M. Eksteins. – 2nd ed. – Toronto: Lester and Orpen Dennys Lmted., 1989. – P. 328.

¹² Цит. за: Уткин А. Уинстон Черчилль / А. Уткин. – Москва, 2002. – С. 178.

всього суспільства. Вона зруйнувала ту Європу, яка була створена працею, муками й поневір'ямнями багатьох поколінь європейців. Американський професор Джон Вейс зазначав: “Травма десятків мільйонів смертей і каліцтв у Першу світову війну зачепила майже кожну сім’ю в Європі та радикально змінила європейське суспільство і політичне життя на ціле покоління і навіть більше”¹³. Вже згаданий О. Ференбах свідчив: “Було навіть відчуття, що заподіяні нею рани ніколи не загояться до кінця. Чому? Та тому, що ця війна не тільки забрала життя мільйонів людей, але й вщент зруйнувала державні, суспільні і політичні структури, а також ґрунтовно підірвала моральні підвалини”¹⁴.

У свідомості, душах, пам’яті цілих поколінь ця війна залишилася назавжди. Один з видатних психологів ХХ ст., швейцарський психіатр Карл Юнг, згадуючи свій сон, який наснився йому в 1926 р., написав: “Сон виказував, що у моїй підсвідомості війна не скінчилася: у моїй психіці вона триватиме завжди, оскільки дійсно не покидає як мого, так і внутрішнього єства всіх нас”¹⁵. Справді, це відчуття було притаманне усьому поколінню, яке пройшло крізь пекло Першої світової.

Однак найтрагічніше те, що війна, яка змінила хід історії, не розв’язала жодних проблем. Вона знекровила переможців, озлобила переможених, викликала до життя небезпечні ідеології та рухи, спричинила нові соціальні конфлікти. І все це робило неминучим новий світовий катаклізм, який вибухнув вже через двадцять років і затьмарив перший своєю надлюдською жорстокістю та кількістю жертв. Друга світова війна багато в чому була зумовлена обставинами виникнення й підсумками Першої. Ця теза вже запанувала й у підручниках з історії: “Перша світова війна була визначальною подією ХХ ст. Вона зруйнувала довоєнний економічний, соціальний і політичний лад Європи, тоді як її сумнівні результати підготували шлях для ще більш руйнівної війни”¹⁶. Власне, те, що Друга світова війна стала продовженням Першої (теза про свого роду тридцятирічну війну 1914–1945 рр. із 20-літньою перервою-перемир’ям), у наш час стає загальноприйнятою чи майже загальноприйнятою точкою зору серед фахівців-істориків.

Для декількох поколінь людей події Першої світової війни затьмарила небачена до того трагедія Другої, яка виявилася ще більш грандіозною: і за кількістю країн-учасниць, і за чисельністю мобілізованих до війська, і за напруженістю та географією бойових дій, і, головне, за неймовірною кількістю жертв, адже вона забрала стільки ж людських життів, скільки всі європейські війни за тисячоліття до неї. Друга світова теж мала важливі підсумки глобального характеру. Однак, на думку автора, вона поступалася Першій за обсягом власне цивілізаційних змін і наслідків, які визначають або трансформують основні параметри та принципи життя суспільства. З огляду на це, заслуговує на увагу думка німецького письменника, учасника Першої світової Ернста Юнгера: “Обмірковую, чому відчував себе після Першої світової війни більш розгубленим, послабленим, морально розчавленим,

¹³ Weiss J. Conservatism in Europe 1770–1945. Traditionalism, Reaction and Counter-revolution / J. Weiss. – London: Thames and Hudson, 1977. – P. 131.

¹⁴ Ференбах О. Крах и возрождение Германии... – С. 35.

¹⁵ Kałużyński Z. Jak zaczął się wiek XX / Z. Kałużyński // Polityka. – 1999. – 15 kwietnia. – № 15. – S. 52.

¹⁶ Див., напр.: Spielvogel J. Western Civilization / J. Spielvogel. – Minneapolis et al., 1997. – Vol. 2: Since 1600. – P. 886.

ніж після Другої, хоча катастрофа останньої була в сотні разів жакливішою. Напевно тому, що Перша влучила своїм вибухом у наші найглибші начала, у самий фундамент нашого тогочасного буття¹⁷.

Можна також констатувати, що й у сучасній українській історіографії розуміння того, що війна 1914–1918 рр. спричинила загальну кризу європейської цивілізації, набуває поширення та вже віддзеркалюється в історичних підручниках. Так, в одному з них йдеться: “Перша світова війна, її результати явили собою глибоку цивілізаційну кризу, вихід з якої привів до глобальних змін у світовій історії. Змін, які фактично поклали початок новітньої історії людства і резонансність яких відчувалася до кінця ХХ ст.”¹⁸.

Отже, підсумки й наслідки Першої світової війни зумовили глибинні зміни фактично в усіх компонентах тодішнього західноєвропейського суспільства та визначили головні тенденції його розвитку принаймні в першій половині ХХ ст., а також спричинили процеси, які привели в середині ХХ ст. до істотної, а в багатьох аспектах і сутнісної трансформації західного суспільства (і капіталізму як його соціально-економічної складової). Суспільство, що почало формуватися внаслідок Першої світової війни у своїх найбільш важливих характеристиках, кардинально відрізнялося від суспільства попередньої доби. Тому чимало вчених вважають, що війна, яка почалася в 1914 р., була для ХХ ст. такою ж визначальною, як Велика французька революція для ХІХ ст. Все це дає підстави розглядати війну 1914–1918 рр. не просто як ще небачену до цього в історії, дійсно світову війну, але й як феномен цивілізаційного значення.

Александр Сыч. Цивилизационные аспекты Первой мировой войны

Рассмотрены цивилизационные аспекты происхождения и последствий Первой мировой войны, а также её роль в трансформации основ европейской цивилизации в ХХ веке.

Ключевые слова: Первая мировая война, цивилизационный кризис европейского общества, последствия войны, кризис либерализма, упадок европоцентризма, морально-духовный кризис.

Alexandr Sych. The civilizational aspects of World War I

The article deals with the civilizational aspects of World War I origins and aftermath as well as with the war's role in the transformation of the foundations of the European civilization in the 20th century.

Key words: World War I, the civilizational crisis of the European society, war aftermath, the crisis of liberalism, the decline of Eurocentrism, moral and spiritual crisis.

¹⁷ *Kalużyński Z.* Jak zaczął się wiek XX. – S. 51.

¹⁸ *Історія сучасного світу: соціально-політична історія ХV–ХХ століть: навч. посіб. / [за ред. Ю. Горбаня]. – Київ: Вікар, 2003. – С. 217.*